

**MINTAQADA INVESTITSIIYA JALB QILISH
SAMARADORLIGINING TARMOQ DETERMINANTLARINI
EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH**

QODIRQULOV XUMOYUN MIRZO VOXID O'G'LI

Qarshi davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda mintaqada investitsiya jalb qilish samaradorligiga ta'sir etuvchi tarmoq determinantlari ekonometrik jihatdan baholanadi. Investitsiya faolligini shakllantiruvchi asosiy iqtisodiy omillar aniqlanib, ular o'rtasidagi bog'liqlik statistik va ekonometrik usullar asosida tahlil qilinadi. Natijalar asosida investitsiya siyosatini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: investitsiyalar, mintaq, investitsiya samaradorligi, tarmoq determinantlari, ekonometrik model, investitsiya faolligi.

Abstract: This thesis examines the sectoral determinants of investment attraction efficiency in the region using econometric methods. Key economic factors influencing investment activity are identified, and their relationships are assessed through statistical and econometric analysis. Based on the results, recommendations are developed to improve regional investment policy and enhance investment attraction efficiency.

Keywords: investment, region, investment efficiency, sectoral determinants, econometric model, investment activity.

Аннотация: В тезисе проводится эконометрическая оценка отраслевых детерминант эффективности привлечения инвестиций в регионе. Определяются основные экономические факторы, влияющие на

инвестиционную активность, и анализируется характер их взаимосвязи с использованием статистических и эконометрических методов. На основе полученных результатов разработаны предложения по совершенствованию региональной инвестиционной политики.

Ключевые слова: *инвестиции, регион, эффективность инвестиций, отраслевые детерминанты, эконометрическая модель, инвестиционная активность.*

Kirish. Mintaqalar iqtisodiy rivojlanishining barqarorligini ta'minlashda investitsiyalarni samarali jalb qilish va ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Investitsiya oqimlarining kengayishi ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, yangi korxonalarni tashkil etish, ish o'rinlarini yaratish hamda hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish imkonini beradi. Shu sababli investitsiyalar hajmini oshirish bilan bir qatorda, ularni jalb qilish samaradorligiga ta'sir etuvchi tarmoq omillarini aniqlash va miqdoriy baholash dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Mintaqalarda investitsiya faolligi iqtisodiyotning turli tarmoqlaridagi rivojlanish darajasi bilan bevosita bog'liq. Xususan, sanoat ishlab chiqarishi hajmi, qurilish ishlari, xizmatlar sohasi, qishloq xo'jaligi, transport infratuzilmasi, korxonalar soni, aholi daromadlari va mehnat resurslaridan foydalanish darajasi investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini shakllantiruvchi muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Biroq mazkur omillarning investitsiya samaradorligiga ta'sir darajasi barcha hududlarda bir xil bo'lmasligi mumkin. Bu esa tarmoq determinantlarini alohida ekonometrik baholash zaruratini yuzaga keltiradi. Investitsiya jarayonlarini an'anaviy statistik tahlil qilish mavjud holat va dinamik tendensiyalarni aniqlash imkonini bersa-da, alohida omillarning investitsiya

jalb qilish samaradorligiga ta'sir kuchini aniqlashda ekonometrik yondashuvlarning imkoniyatlari kengroqdir. Korrelyatsion-regression tahlil, ko'p omilli ekonometrik modellar va statistik mezonlar yordamida tarmoq ko'rsatkichlari bilan investitsiya faolligi o'rtasidagi bog'liqlikning yo'nalishi va kuchini aniqlash mumkin. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi mintaqada investitsiya jalb qilish samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy tarmoq determinantlarini aniqlash va ularning ta'sirini ekonometrik modellashtirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun investitsiya jarayonlarining asosiy ko'rsatkichlarini shakllantirish, tarmoq omillarining dinamikasini tahlil qilish, ular o'rtasidagi statistik bog'liqlikni aniqlash hamda investitsiya samaradorligini belgilovchi ustuvor determinantlarni ekonometrik jihatdan baholash vazifalari belgilandi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, olingan natijalar mintaqaviy investitsiya siyosatini shakllantirishda qaysi tarmoqlar va iqtisodiy omillarga ustuvor e'tibor qaratish zarurligini aniqlashga xizmat qiladi. Shuningdek, ekonometrik baholash natijalari asosida investitsiya oqimlarini samarali yo'naltirish, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish va mavjud investitsiya salohiyatidan yanada samarali foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish mumkin.

Asosiy qism. Hudud iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda investitsiyalarni jalb qilish, ularni iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha samarali taqsimlash hamda investitsiya oqimlarining tarkibiy xususiyatlarini baholash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, hududiy iqtisodiyotning mavjud ixtisoslashuvi, ishlab chiqarish salohiyati, infratuzilmaviy imkoniyatlari hamda iqtisodiy faoliyat turlarining o'zaro mutanosib rivojlanishi investitsion jarayonlarning shakllanish xususiyatlarini

belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan, Sirdaryo viloyatida asosiy kapitalga yo'naltirilayotgan investitsiyalar dinamikasi va ularning iqtisodiy faoliyat turlari kesimidagi tarkibini kompleks ekonometrik yondashuv asosida baholash hamda istiqboldagi o'zgarishlarini prognozlash dolzarb hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning asosiy g'oyasi shundan iboratki, hududda asosiy kapitalga yo'naltirilgan jami investitsiyalar hajmining shakllanishi iqtisodiyotning alohida tarmoqlariga yo'naltirilayotgan investitsiya oqimlarining tarkibi va dinamikasi bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli investitsiyalarning qishloq xo'jaligi, sanoat, energetika, qurilish, savdo, transport-logistika, xizmatlar, ijtimoiy soha va boshqa iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimlanishini yagona analitik tizim doirasida o'rganish tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Boshlang'ich statistik bazada qishloq xo'jaligi, tog'-kon, ishlab chiqarish sanoati, energetika, suv ta'minoti, qurilish, savdo, transport, turizm, axborot, moliya, ko'chmas mulk, professional faoliyat, davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa xizmat yo'nalishlarini qamrab oluvchi 19 ta tarmoq investitsiya qatori mavjud.

1-jadval

**Ekonometrik diagnostikaning dastlabki bosqichida foydalanilgan
o'zgaruvchilar¹**

Kod	Ko'rsatkich	Iqtisodiy-funksional mazmun
Y	19 ta iqtisodiy faoliyat turi bo'yicha investitsiyalar yig'indisi	Natijaviy ko'rsatkich; tarmoq investitsiyalari yig'indisi

¹ Sirdaryo viloyati bo'yicha 2010–2025-yillar investitsiya ma'lumotlari va tadqiqot konsepsiyasi asosida muallif tomonidan tuzilgan <https://sirstat.uz/>

FRONTIERS OF KNOWLEDGE AND INTERDISCIPLINARY DISCOVERY
international scientific conference

Kod	Ko'rsatkich	Iqtisodiy-funksional mazmun
X1	Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligiga investitsiyalar	Agrar va agrosanoat kapital bazasi
X2	Tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlashga investitsiyalar	Qazib chiqaruvchi sanoat va xomashyo bazasi
X3	Ishlab chiqarish sanoatiga investitsiyalar	Sanoatlashtirish va qayta ishlash salohiyati
X4	Elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash va havoni konditsiyalashga investitsiyalar	Energetik va muhandislik infratuzilmasi
X5	Suv bilan ta'minlash; kanalizatsiya, chiqindilarni yig'ish va utilizatsiyaga investitsiyalar	Kommunal va ekologik infratuzilma
X6	Qurilish sohasiga investitsiyalar	Kapital qurilish va yangi quvvatlar
X7	Ulgurji va chakana savdo; transport vositalarini ta'mirlashga investitsiyalar	Ichki savdo va tovar aylanmasi infratuzilmasi
X8	Tashish va saqlashga investitsiyalar	Transport-logistika infratuzilmasi
X9	Yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlarga investitsiyalar	Turizm, mehmonxona va restoran xizmatlari salohiyati

FRONTIERS OF KNOWLEDGE AND INTERDISCIPLINARY DISCOVERY
international scientific conference

Kod	Ko'rsatkich	Iqtisodiy-funksional mazmun
X10	Axborot va aloqaga investitsiyalar	Raqamli iqtisodiyot va aloqa infratuzilmasi
X11	Moliyaviy va sug'urta faoliyatiga investitsiyalar	Moliyaviy vositachilik va investitsion muhit
X12	Ko'chmas mulk bilan operatsiyalarga investitsiyalar	Ko'chmas mulk bozori va shahar infratuzilmasi
X13	Professional, ilmiy va texnik faoliyatga investitsiyalar	Ilmiy-texnik va professional salohiyat
X14	Boshqarish faoliyati va yordamchi xizmatlarga investitsiyalar	Biznes-xizmatlar va boshqaruv infratuzilmasi
X15	Davlat boshqaruvi va mudofaa; majburiy ijtimoiy ta'minotga investitsiyalar	Davlat boshqaruvi va ijtimoiy himoya infratuzilmasi
X16	Ta'lim sohasiga investitsiyalar	Inson kapitali va malaka bazasi
X17	Sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlarga investitsiyalar	Inson kapitali va sog'liqni saqlash infratuzilmasi
X18	San'at, ko'ngil ochish va dam olishga investitsiyalar	Ijtimoiy-madaniy va bo'sh vaqt infratuzilmasi
X19	Boshqa turdagi xizmatlar ko'rsatishga investitsiyalar	Maishiy xizmatlar va qolgan tarmoqlar

Shuningdek, investitsiyalarni jalb qilish mexanizmining logistika, innovatsion va inson kapitaliga oid komponentlarini chuqurroq aks ettirish maqsadida qo'shimcha omillar ham tanlandi. Xususan, tashish va saqlash faoliyatiga yo'naltirilgan investitsiyalar X8 hududning transport-logistika infratuzilmasi va iqtisodiy integratsiya darajasini, professional, ilmiy va texnik faoliyatga yo'naltirilgan investitsiyalar X13 hududning ilmiy-texnologik va innovatsion salohiyatini, ta'lim sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar X16 esa inson kapitalini rivojlantirish, malakali mehnat resurslarini shakllantirish hamda investitsion loyihalarni zarur kasbiy kompetensiyalarga ega kadrlar bilan ta'minlash imkoniyatlarini aks ettiradi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari mintaqada investitsiya jalb qilish samaradorligi iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanish darajasi va ularning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Investitsiya faolligini oshirishda sanoat, qurilish, xizmatlar sohasi, ishlab chiqarish hajmi, korxonalar faolligi va infratuzilmaviy rivojlanish kabi tarmoq omillari muhim determinantlar sifatida namoyon bo'ladi. Ekonometrik yondashuvdan foydalanish mazkur omillarning investitsiya jalb qilish samaradorligiga ta'sir yo'nalishi va darajasini miqdoriy baholash imkonini beradi. Bu esa investitsiya siyosatini umumiy yondashuv asosida emas, balki mintaqaning muayyan tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Ayniqsa, investitsiya resurslarini yuqori iqtisodiy samara beruvchi va qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyati yuqori bo'lgan tarmoqlarga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, mintaqada investitsiya jalb qilish samaradorligini oshirish uchun tarmoq determinantlarini muntazam monitoring qilish, ekonometrik modellashtirish asosida ustuvor omillarni

aniqlash va investitsiya siyosatini ushbu natijalarga moslashtirish maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv investitsiya resurslaridan samarali foydalanish, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. World Development Report 2024: Making Development Happen. — Washington, DC: World Bank, 2024.
2. OECD. FDI Qualities Review of Uzbekistan: Strengthening Sustainable Investment. — Paris: OECD Publishing, 2023.
3. OECD. Investment Trends and Policies in the Global Economy. — Paris: OECD Publishing, 2024.
4. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. — Geneva: United Nations, 2024.
5. Dunning J.H., Lundan S.M. Multinational Enterprises and the Global Economy. 2nd ed. — Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008.
6. Blonigen B.A., Piger J. Determinants of Foreign Direct Investment // Canadian Journal of Economics. — 2014. — Vol. 47, No. 3. — P. 775–812.
7. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S., Sayek S. FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets // Journal of International Economics. — 2010. — Vol. 64, No. 1. — P. 89–112.
8. Newman C., Rand J., Tarp F., Nguyen T.A.N. Exporting and Productivity: Learning from the Vietnamese Manufacturing Sector // Journal of International Economics. — 2017. — Vol. 103. — P. 1–18.

9. Javorcik B.S. Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers through Backward Linkages // American Economic Review. — 2004. — Vol. 94, No. 3. — P. 605–627.
10. Abdalova Z., Islomov I. The Analysis of the Investment Activity in Regions of the Republic of Uzbekistan // International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. — 2021. — Vol. 8, No. 5. — P. 466–474.